

פרק "מקום שנהגו"

מתניתין:

שביעית.

אסור להחזיק בבית פירות שביעית לאחר שכלו הפירות של אותו המין מן השדה. אלא צריך לבערם מן הבית, ולהפקירם.

דכתיב "ולבדמתך, ולחיה אשר בארצך, תהיה כל תבואתה לאכול". ודרשין: כל זמן שהחיה אוכלת מן השדה, האכל לבהמה שבבית. אבל אם כלה לחיה מן השדה, אף כלה לבהמתך מן הבית.

זמן כילוי הפירות מהשדה, משתנה ממקום למקום. נמצא שלפירות של כל מקום ומקום יש זמן ביעור מיוחד משלהם.

לפיכך, המוליד פירות שביעית ממקום שכבר כלו בו הפירות מן השדה [וכבר נתחייבו בביעור], למקום שעדיין לא כלו.

או שהוליד פירות ממקום שעדיין לא כלו מן השדה, למקום שכבר כלו.

בכל מקרה הוא חייב לבערם, משום שנותנים עליו את חומרי המקום שבא ממנו, וגם את חומרי המקום שהלך לשם.

אם כלו הפירות מן השדה במקום שממנו באו הפירות, מעיקר הדין כבר נתחייבו בביעור.

ואף אם שם לא כלו, אלא כלו רק במקום שבו נמצאים עתה הפירות, צריך לבערם. כדי שלא לשנות ממנהג המקום הזה, מפני המחלוקת.

איסור עשיית מלאכה בערב פסח קודם חצות אינו מן הדין. אלא מנהג הוא, כדי שלא יהיו טרודים במלאכה, וישכחו לבער את החמץ, ולשחוט את הפסח, ולהכין את המצות.

שמצוה לטרוח מבעוד יום בכל צרכי הלילה, כדי להסב מיד משתחשך. בשביל שלא יישנו התינוקות.

ואין מנהג זה מחייב אלא במקום שנהגו בו.

א. מקום שנהגו לעשות בו מלאכה בערבי פסחים עד חצות היום, עושין.

אך מקום שנהגו שלא לעשות אז מלאכה, אין עושין.

ב. החולך ממקום שעושין בו מלאכה קודם חצות, למקום שאין עושין בו מלאכה.

או החולך ממקום שאין עושין בו מלאכה, למקום שעושין.

בכל ענין, לא יעשה בו מלאכה.

כי נותנין עליו הן את חומרי המקום שיצא משם, והן את חומרי המקום שהלך לשם.

ג. ואף שהוא בא ממקום שעושין בו מלאכה, ולא נתחייב מעולם במנהג זה, מכל מקום, אל ישנה אדם ממנהג המקום שבו הוא נמצא כעת, מפני המחלוקת.

כיוצא בו, יש לנהוג אף בדין ביעור פירות

אבל הכא בערבי פסחים, איסורו מן הדין. ואם עשה אז מלאכה, שמותי נמי משמתינן ליה.

גופא: העושה מלאכה בערבי שבתות וערבי ימים טובים מן המנחה ולמעלה.

והעושה מלאכה במוצאי שבת ובמוצאי יום טוב ובמוצאי יום הכפורים.

והעושה מלאכה בכל מקום שיש שם "נידנדוד [רמז] עבירה", לאתויי תענית ציבור בעת תענית ציבור על עצירת הגשמים.

בכל אלו — אינו רואה סימן ברכה לעולם.

תנו רבנן: יש בעל מלאכה הזריז במלאכתו, ונשכר מכך.

ויש מי שהוא זריז, ונפסד כתוצאה מזריזותו.

יש מי שהוא שפל [בטל] ממלאכה, ונשכר מכך.

ויש מי שהוא שפל, ונפסד משפלותו.

זריז ונשכר — זה אדם דעביד מלאכה כולי שבתא [כל השבוע], ולא עביד במעלי שבתא [בערב שבת].

זריז ונפסד — זה הוא אדם דעביד מלאכה כולי שבתא, ועביד נמי במעלי שבתא. שמחמת זריזותו היתרה הוא נפסד, ואינו רואה סימן ברכה לעולם.

יש שפל ונשכר — זה הוא מאן דלא עביד מלאכה כולי שבתא, ואף לא עביד במעלי שבתא. שאף על גב שרק משום עצלות הוא אינו עושה מלאכה בערבי שבת, ולא משום מצוה [שהרי אף בכל השבוע אינו עובד], מכל מקום, הוא מקבל שכר על כך.

רבי יהודה אומר: צא והבא לך אף אתה! ויתבאר בגמרא.

גמרא:

שנינו במשנה: מקום שנהגו שלא לעשות מלאכה בערבי פסחים עד חצות, אין עושין!

מדקתני "עד חצות", משמע שלאחר חצות של ערב פסח אסור מן הדין בעשית מלאכה, ולא תליא במנהג.

ותמהינן: מאי איריא מדוע בחר התנא להשמיענו דין זה בערבי פסחים דוקא?

והרי אפילו בערבי שבתות וערבי ימים טובים, נמי אין עושין בהם מלאכה.

דהא תניא: העושה מלאכה בערבי שבתות וערבי ימים טובים מן המנחה ולמעלה, אינו רואה סימן ברכה לעולם!?

ומשנינן: התם בערבי שבתות וימים טובים, מן המנחה ולמעלה הוא דאסור בעשייתו. דהיינו מזמן מנחה קטנה, שהוא תשע שעות ומחצה של היום.

אבל הכא בערבי פסחים, אסורה המלאכה מחצות היום ואילך, דהיינו משש שעות ולמעלה.

אי נמי,

התם בערבי שבתות וימים טובים, אין איסור גמור בעשיית מלאכה, אלא סימן ברכה הוא דלא חזי.

אבל אם עשה אז מלאכה, שמותי לא משמתינן ליה [אין מנדים אותו על כך].

לשמה. שמתוך שעוסק בהן שלא לשמה, הוא בא לעשותן לשמה.

תנו רבנן: המצפה להתפרנס משכר אשתו, והמצפה להשתכר בריחים — אינו רואה סימן ברכה לעולם! וקא מפרש ואזיל.

בשכר אשתו אינו רואה סימן ברכה היינו במתקולתא [מאזניים], שבכך שהיא נוטלת מאזניים בידה, ומהלכת בשוק להשכירן לכל הצריכים להם, שכרה מועט. ונמצאת אשתו מתבזה על שכר מועט.

והא דבריחיא אינו רואה סימן ברכה — היינו באגרתא [בשכירות]. שאם קונה ריחים כדי להשכירם, טורחו גדול ושכרו מועט. אבל הקונה ריחיים כדי למוכרן שוב, הרי זה כשאר מסחר ופרקמטיא.

אבל אשה דעבדה ומזבנה [מוכרת] את מעשי ידיה — אישתבוחי משתבחה בה קראי. כדכתיב בתיאור אשת החיל: "סדין עשתה ותמכור".

תנו רבנן: המשתכר במלאכת קנים [מקלות דקים לעשיית גדרות ומחיצות] ובקנקנים, אינו רואה סימן ברכה לעולם.

והוינן בה: מאי טעמא?

ומשנינן: כיון דנפיש אפחזייהו [הנפח שלהם גדול], שלטא בהו עינא [עין הרע].

תנו רבנן: תגרי סמטא שמוכרים סחורתם בשוק, והעין שולטת בהם.

ומגדלי בהמה דקה [שהכל צווחין עליהם].

וקוצצי אילנות טובות [שהכל תמהים ומלעזים עליהם].

וכדאמרינן בסמוך "לעולם יעסוק אדם בתורה ומצות אף על פי שלא לשמה. שמתוך שלא לשמה בא לשמה".

ויש שפל ונפסד — זה הוא מאן דלא עביר מלאכה כולי שבתא, ועביר במעלי שבתא, שהוא זמן הגורם להפסד.

אמר רבא: הני נשי דמחוזא, הנשים הגרות בעיר הנקראת מחוזא [עירו של רבא], שאינן עושות מלאכה בערב שבת, אף על גב דהאי דלא עבדן עבירותא במעלי שבתא, משום מפנקותא [פינוק] הוא, ולא משום המצוה שבדבר.

והראיה, דהא כל יומא נמי לא עבדן מלאכה. אפילו הכי, הרי הן מקבלות שכר על כך. ושפל ונשכר קרינן להו.

רבא רמי סתירת הכתובים זה את זה:

כתיב "כי גדול עד שמים חסדך". דמשמע, עד השמים ותו לא.

וכתיב "כי גדול מעל שמים חסדך". דמשמע אף יותר מהשמים.

הא כיצד?

אלא, כאן בעושיין מצוה לשמה, ששכרם גדול אף מעל לשמים.

וכאן בעושיין מצוה שלא לשמה. שאין שכרם אלא עד השמים ותו לא.

מיהו, יש להם שכר, שהרי סוף סוף עשו מצוה, וכדרב יהודה אמר רב.

דאמר רב יהודה אמר רב: לעולם יעסוק אדם בתורה ומצות, אף על פי שהוא עושה שלא

אלא שכר כותבין — מאי טעמא אין בהם סימן ברכה?

אמר רבי יהושע בן לוי: סיבת הדבר היא, משום כ"ד תעניות שישבו אנשי כנסת הגדולה על כותבי ספרים ותפילין ומזוזות, כדי שלא יתעשרו.

שאלמלי הם מתעשרין, הרי הם עוזבים את מלאכתם ואין כותבין.

תנו רבנן: כותבי ספרים ותפילין ומזוזות —

הן, ותגריהן [הסוחרים המוכרים אותם], ותגרי תגריהן [הקונים אותם מן הסוחרים ומוכרים לאחרים], וכן כל העוסקין במלאכת שמים — לאיתווי מוכרי תבלת לציצית — אינן רואין בממונם סימן ברכה לעולם.

כדי שלא יתעשרו ויניחו את מלאכתם.

ואם הם עוסקין בכך לשמה, כדי שתהיה המצוה מצויה לכל הצריכים לה — רואין הם סימן ברכה! שכיון שעוסקין במצוה לשמה, אין לחשוש שיניחוה מחמת עושרם.

בני ביישן הוו נהוג, דלא הוו אזלין מצור לצידון במעלי שבתא [בערב שבת]. ואף שערב שבת היה יום השוק בצידון, החמירו על עצמם שלא לילך לשם, כדי שלא להבטל מהכנת צורכי השבת.

אתו בנייהו [בניהם] קמיה דרבי יוחנן, ואמרו לו: אבהתיך [אבותינן] קבלו עליהם חומרה זו, משום דהוה אפשר להו להמנע מן השוק, לפי שעשירים היו.

אבל אנן, דלא אפשר לן להפסיד את השוק של ערב שבת שבצידון — מאי דיננו במנהג

ואנשים שבשעה שחולקים עם אחרים נותנין תמיד עיניהם בחלק היפה ומקפידים ליטול אותו לעצמם

כל אחד מהם אינו רואה סימן ברכה לעולם! מאי טעמא?

לפי דתהו [תמהים] ביה אינשי, ומלעזים עליהם. ומתוך כך שולטת בהם עין הרע.

תנו רבנן: ד' פרוטות אין בהן סימן ברכה, לעולם. ואלו הן:

א. שכר כותבין [סופרים].

ב. שכר מתורגמנין העומדים לפני החכם בשבת, ומשמיעים את דרשתו לרבים.

ג. ושכר יתומים. הנוטל מעות יתומים לעשות בהם סחורה, כדי לחלוק עמהם את הריוח מחצה על מחצה.

ד. ומעות הבאות ממדינת חים. אדם המשלח תמיד את ספינותיו לסחורה במקום סכנה.

והוינן בה: בשלמא שכר מתורגמנין אין בהן ברכה, משום דמיחזי המתורגמן כנוטל שכר עבור מלאכה בשבת.

וכן מעות יתומים נמי, היינו טעמא, משום דיתמי לאו בני מחילה נינהו. ואם יקפח את חלקם בריוח הרי זה גזל בידו.

וכן מעות הבאות ממדינת חים, אין בהם סימן ברכה, משום דלאו בכל יומי איתרחיש ניסא. וכיון שהוא מסכן תמיד את רכושו, סופו בא לידי הפסד.

אבותינו זה? האם מחויבים אנו לקיימו, או לא.

אמר להו רבי יוחנן: אסור לכם לשנות ממנהג, לפי שכבר קיבלו אותו אבותיכם עליהם. שנאמר "שמע בני מוסר אביך, ואל תטוש תורת אמך".

בני חוזאי נהגי, דהוו מפרשי חלה מאורזא [אורז].

אתו ואמרו ליה לרב יוסף דבר זה.

אמר להו: ניכלה זר באפייהו! שיאכל זר [האסור בחלה] בפניהם, את אותה חלה שהפרישו מן האורז. לפי שאין בה שם חלה כלל. שאין חיוב חלה נוהג אלא בחמשת מיני דגן. ואורז לאו ממין דגן הוא.

איתיביה אבוי מהא דתניא: דברים המותרים, ואחרים נהגו בהן איסור — אי אתה רשאי להתירן בפניהם.

אמר לו רב יוסף: וכי לאו מי איתמר עלה דההיא ברייתא:

אמר רב חסדא: לא שנו כן, אלא בכותאי [כותים] שנהגו איסור בדברים המותרים. אבל שאר אנשים מישראל, מותר להתירן בפניהם.

אמר לו אבוי: בכותאי מאי טעמא לא יתיר בפניהם? — משום דאם יתיר בפניהם דברים שנהגו בהם איסור, מסרכי מילתא [תזדלזל שמירת המצוות בעיניהם], ויבואו להתיר אף דברים האסורים מן הדין.

אם כן, הנך אינשי [בני חוזאי] נמי, כיון שאינם בני תורה — סרכי להו מילתא. ואם

תתיר בפניהם לאכול את חלת האורז, ימנעו מהפרשת חלה אף בעיסת דגן.

אלא, אמר רב אשי: חזינן — אי רובן אורז אכלי, לא ניכלה זר באפייהו את חלת האורז. דילמא משתכחא תורת חלה מינייהו לגמרי ואף מהדגן לא יפרישוה.

אבל אי רובן דגן אכלי, ניכלה זר באפייהו לחלת האורז. שאין לחוש שמא תשתכח תורת חלה מהם, שהרי עדיין אנו מחייבים אותם להפריש מן הדגן.

ואדרבה, יש לשרש מקרכם חומרה זו. שהרי מתוך שטועים וסוברים שהאורז חייב בחלה, עלולים הם להכשל באכילת טבל.

כי דילמא אתי לאפרושי חלה מן עיסת הדגן שהיא עיסת חיוב, על עיסת האורז שהיא עיסת פטור. וכיון שהופרשה על הפטור, אינה חלה אלא עדיין טבל היא. ואם יתנוה לכהן, נמצא אוכל הכהן טבל.

או שיפרישו מן עיסת האורז שהיא עיסת פטור, על עיסת הדגן שהיא עיסת חיוב. וכיון שלא חל שם חלה על האורז, עדיין לא נתקנה עיסת הדגן אלא עדיין טבל היא. ונמצאו אוכלים טבל.

גופא: דברים המותרים, ואחרים נהגו בהן איסור, אי אתה רשאי להתירן בפניהן!

אמר רב חסדא: בכותאי עסקינן, שאינן בקיאים בדיני. ואם תתיר להם מה שהם סבורים שהוא אסור, יבואו להתיר אף דברים האסורים מן הדין.

ותמהינן: וכי דוקא בכותים שנו כן, ובכולי עלמא לא?!